

BARCELONA DIBUIXA. PARTICIPACIÓ, CREATIVITAT I TERRITORI

Barcelona Dibuixa. Participation, creativity and territory

Anna Guarro Navarro

Cap de Programes Públics, Museu Picasso de Barcelona

aguarro@bcn.cat

<https://www.barcelona.cat/barcelonadibuixa>

RESUM: El festival Barcelona Dibuixa és una proposta del Museu Picasso de Barcelona i l'Institut de Cultura de Barcelona que té com a objectiu apropar el dibuix a la ciutadania mitjançant la participació activa. Els elements d'aquest projecte han estat promoure la creació de manera oberta però estructurada, de la mà de professionals que utilitzen el dibuix en la seva pràctica, de manera lúdica, col·lectiva i gratuïta. Indirectament, la proposta ha permès un treball en una altra dimensió: la d'estructurar recorreguts i relacions culturals als barris de Barcelona. En aquest article es presenta el context de la gènesi del projecte; es descriu el procés de disseny de la proposta; es fa una valoració de l'articulació territorial; s'avalua l'acollida i creixement; i es reflexiona sobre els reptes de futur en el context actual de pandèmia.

PARAULES CLAU: Dibuix, participació, Museu Picasso, Barcelona, territori, taller obert, creativitat, oci cultural.

ABSTRACT: The *Barcelona Dibuixa* (Barcelona Draws) festival is an event organised by the city's Picasso Museum and Institute of Culture that encourages citizens to engage with drawing through active participation. With the help of professionals who use drawing in their own work, the project promotes creativity in an open but structured way that is also enjoyable, collective and free. Indirectly, the project has opened up other activities by structuring cultural itineraries and relations among Barcelona's neighbourhoods. This article

recounts the context of the project's origins, describes the process of designing the proposal, evaluates the connections with the territory, assesses its reception and growth, and reflects on the challenges for the future in the present context of the pandemic.

KEYWORDS: Drawing, participation, Museu Picasso, Barcelona, territory, open workshop, creativity, cultural leisure.

—

RESUMEN: El festival Barcelona Dibuixa es una propuesta del Museo Picasso de Barcelona y el Institut de Cultura de Barcelona que tiene como objetivo acercar el dibujo a la ciudadanía mediante la participación activa. Los elementos de este proyecto han sido promover la creación de manera abierta pero estructurada, de la mano de profesionales que utilizan el dibujo en su práctica, de manera lúdica, colectiva y gratuita. Indirectamente, la propuesta ha permitido un trabajo en otra dimensión: la de estructurar recorridos y relaciones culturales en los barrios de Barcelona. En este artículo se presenta el contexto de la génesis del proyecto; se describe el proceso de diseño de la propuesta; se hace una valoración de la articulación territorial; se evalúa la acogida y crecimiento; y se reflexiona sobre los retos de futuro en el contexto actual de pandemia.

PALABRAS CLAVE: Dibujo, participación, Museo Picasso, Barcelona, territorio, taller abierto, creatividad, ocio cultural.

Una festa del Museu Picasso per a Barcelona

El *Barcelona Dibuixa* és una festa del dibuix que té lloc durant un dia, el diumenge d'octubre més proper a la data de naixement de Pablo Picasso, 25 d'octubre. Desenvolupada en els seus inicis pel Museu Picasso de Barcelona amb el nom de *Big Draw. La festa del dibuix*, des del 2018, és una coproducció del Museu Picasso i l'Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona (ICUB), amb el nou nom de *Barcelona Dibuixa*. Consisteix en la celebració simultània i ininterrompuda de tallers de dibuix repartits per diversos barris de Barcelona. Tots els tallers són gratuïts, tenen un format "obert" específic per l'esdeveniment i estan liderats per professionals que usen el dibuix en la seva pràctica: artistes, il·lustradors, dissenyadors, arquitectes, etc.

El festival s'inicia al 2010, a partir de converses amb l'organització britànica *The Big Draw. The Campaign for Drawing*, que proposava una reflexió entorn el dibuix a partir de les seves possibilitats artístiques, educatives i comunicatives. *The Campaign for Drawing* generava un projecte paraigües (*The Big Draw*) al qual s'hi adherien una diversitat d'entitats culturals i socials amb la celebració d'un esdeveniment entorn al dibuix durant el mes d'octubre, que es convertia en el mes del dibuix.

El treball sobre les potencialitats del dibuix, i la proposta de generar esdeveniments amb aquesta tècnica com a centre, va oferir una resposta a la reflexió que el museu estava fent sobre com apropar a la ciutadania local la col·lecció del museu i l'entitat en si mateixa.

Gairebé engolit per un procés de desenvolupament turístic amb un creixement exponencial en molts pocs anys a la ciutat, el Museu Picasso corria el risc de ser identificat amb els defectes d'aquest creixement: massificació i distanciament dels valors culturals locals. Reaccionant més que no pas essent un agent actiu en la planificació turística de la ciutat, el museu assumia les demandes dels nous públics generats pel turisme, desenvolupant protocols de gestió de públics que permetessin acollir nombres de visitants en augment constant.

L'estructura arquitectònica del museu, pensada per uns volums de públic molt inferiors, determinava uns circuits interns que generaven cues a l'accés

pel carrer Montcada, un carrer d'origen medieval d'una gran bellesa arquitectònica però molt estret. Malgrat un treball de renovació de sistemes d'acollida que va eliminar les cues en pocs anys, la percepció local del Museu seguia essent la d'un espai on les cues per accedir-hi eren interminables.

El Museu volia, doncs, reforçar els seus valors ciutadans i la seva implicació amb el context cultural, oferint un projecte de valor al públic local de Barcelona. El dibuix permetia establir un vincle amb aquests ciutadans i la col·lecció del museu, on el dibuix té molt de protagonisme, ja que és la tècnica emprada en moltes de les obres per un nen i un jove artista anomenat Pablo Ruiz que creix dibuixant, dibuixant i dibuixant, i que més tard es convertiria en Pablo Picasso.

I en front la percepció de museu com a receptor passiu d'un visitant no vinculat a la ciutat, el Museu Picasso volia proposar a la ciutadania una participació activa en una proposta directament relacionada als seus continguts, de forma lúdica i comunitària. Els processos que demanessin una participació estaven relacionats també amb el desenvolupament estratègic que estava tenint en aquell moment també el Departament de Programes Públics, recentment creat, que aglutinava els departaments d'Educació i Activitats, i on es volia posar la participació activa en el procés d'aprenentatge al centre de la planificació estratègica.

En la línia dels postulats defensats per John Dewey en el seu llibre *Experience and Education*, on defensa com a idea fonamental en la seva filosofia educativa que tota educació veritable prové de l'experiència i dels problemes i preguntes que aquesta experiència genera (Dewey, p. 19, 1997), el nou departament proposava una revisió de les seves pràctiques educatives i de difusió de continguts (formals i no formals) a través d'una revisió dels formats que permetessin una participació activa dels públics.

Com a part d'un procés de revisió de les pràctiques del museu per fer-les més inclusives, es volia potenciar la generació de coneixement de forma col·lectiva i subvertir alguns dels postulats clàssics d'avantposar la teoria a la creació pràctica, tot convertint l'acció en generadora de pensament i de coneixement. La cultura s'entenia no com a producte, si no com "[...] a process, intersecting with daily work, play and sport, in social and natural

environments” (Murray, p. 34, 2005), que aporta activitats on l’emoció juga un paper important en l’aprenentatge (Guillén, 2017).

El Museu volia desenvolupar doncs una proposta amb els objectius d’oferir un projecte a la ciutat; revertir un estigma de falta de vinculació amb l’entorn; desdibuixar una percepció de museu inaccessible, “de cues”; potenciar la par-

**Figura 1. Taller de Francesca Llopis, Museu Picasso, *Big Draw* 2017.
Font: Museu Picasso. Foto: Catherine Gómez.**

Nou format de tallers per promoure la participació

El disseny d’un taller BD (tot utilitzant indistintament les inicials per referir-se als dos noms i etapes del projecte, *Big Draw* i *Barcelona Dibuixa*) demana d’una reflexió sobre un tema bàsic en el doble sentit de la paraula: “bàsic” com a essencial, ja sigui en la trajectòria conceptual o tècnica de l’artista, i “bàsic” en el sentit d’universal i compartit, essencial. En el disseny del taller, es treballa en que la seva execució estigui simplificada i racionalitzada, eliminant les passes innecessàries: i que es defineixi el desenvolupament de la proposta mitjançant el tema, el suport i els materials.

Els tallers no tenen ni principi ni fi, i no es requereix d'una explicació i un temps específic per entendre'ls i executar-los: veient com fan els altres, i amb els materials de què es disposa, els participants s'hi poden incorporar en qualsevol moment, realitzar-lo durant el temps que els sembli necessari i marxar quan donin la seva exploració per acabada. D'aquesta manera s'eviten cues (que era un tema important, per no incidir precisament en la imatge negativa del museu) i també el fet d'anar amb horaris marcats. El paper de la tallerista en aquest context és oferir recomanacions puntuals, respondre preguntes, assessorar i, si li ve de gust, realitzar el taller per oferir els resultats a títol d'exemple.

Pels creadors és una jornada molt intensa, ja que poques vegades rebran un *feedback* tan a fons com el que es rep en una jornada del *Barcelona Dibuixa*. Amb una mitja de 800 participacions a la zona Picasso, i de 400 a les altres zones, és un intercanvi de respostes a la proposta artística amb un volum i amb una immediatesa que no es dona sovint en la pràctica artística contemporània, que és més aviat una pràctica minoritària. Per tant, els tallers són una finalitat i alhora, són sovint un inici de noves propostes que sorgeixen d'aquesta interrelació massiva.

Figura 2. Taller de Seta, Museu Picasso, *Big Draw* 2017
Font: Museu Picasso. Foto: Catherine Gómez

El territori com a eix estructural

L'articulació territorial va estar també un dels objectius seminals en el disseny del *Big Draw*. Ubicat en el barri de La Ribera (conegut popularment com El Born), el Museu Picasso ha tingut i té un fort impacte en el territori. Com a un dels principals atractius turístics de la ciutat, la seva empremta modifica els circuits, els comerços i les relacions de l'entorn urbà immediat. I a mida que comerços i serveis, durant els anys 2000 i 2010 es van anar ajustant a les necessitats del turisme, el públic local va distanciar-se d'aquest barri.

Al 2010, quan es va dissenyar el projecte, es presentava doncs una altra oportunitat: la recuperació com a espai social d'una de les zones emblemàtiques de la ciutat. Com a barri històric, com a barri comercial i de restauració i com a barri artístic, La Ribera ha jugat tradicionalment un paper molt rellevant a la ciutat, però els usos com a espai d'oci per part dels locals s'havien reduït a mida que s'estenien, com un taca d'oli, els usos d'oci de visitants estrangers.

A l'hora de delimitar territorialment el projecte en els seus inicis, es va definir la zona entre Via Laietana i la Ciutadella, i entre el Passeig del Born i la Plaça de Sant Pere, englobant els barris veïns, Santa Caterina i Sant Pere. Tot i compartir gairebé el mateix espai urbà, aquests dos barris tenen la seva idiosincràsia i unes característiques particulars: una pressió turística una mica menor, uns nuclis generadors d'activitat econòmica diferenciats i una diversitat social i cultural que els confereix un caràcter propi.

Es va definir un pla d'actuació que incloïa la participació, amb una proposta entorn el dibuix, de entitats culturals i socials diverses, i alguns espais urbans que vertebrassin recorreguts entre aquestes seus dels tallers. El Museu Picasso generava, durant els primers anys, tots els tallers que es presentaven a la festa. A la tercera edició es va assolir una consolidació de model d'esdeveniment i de públics que va fer possible que cada entitat assumís la generació del seu propi taller.

Es va fer un acompanyament amb les entitats per tal que treballessin una proposta de taller que, mantenint els principis d'oci cultural, qualitat artística

i taller d'autor, reflexionés també sobre el paper del dibuix en el marc de la seva activitat específica, de manera que tingués un sentit presentar-la.

La presa de contacte amb les entitats veïnes va generar noves vies de comunicació entre les entitats del barri: una nova manera de relacionar-se que afavoria l'intercanvi entre entitats i un diàleg fluid.

Des de la seva primera edició, el *Big Draw* va tenir una molt bona acollida entre el públic local: el concepte de passejada pel barri, amb la participació als tallers sense la preocupació dels horaris, tot participant aquí i allà de tallers d'autor –alguns noms molt reconeguts, d'altres emergents- que reunien les característiques de ser atractius, sorprenents i de qualitat artística, va atraure a dibuixants de totes les edats, i va tenir un creixement continuat.

Així doncs, es va assolir un dels objectius principals de la proposta: la re-apropiació per part de la ciutadania de l'espai i les entitats públiques mitjançant la participació activa en processos creatius. Si en el seu llibre *Maestras contemporáneas*, Glòria Jové ens parla de “...objetivos, escuela, en definitiva, educación con, entre y para con todos...” (Jové, p. 28, 2017), aquí volem parlar de participació *con, entre y para con todos* com a eina de recuperació local d'un barri, i de la participació artística com a mesura de contrapès de la pressió turística, permetent una “quotidianització” dels usos de l'espai públic.

Figura 3. Taller de Quim Arnal, Museu Etnològic i de Cultures del Món, *Big Draw* 2016. Font: Museu Picasso. Foto: Jordi Mota.

Bona acollida del públic i creixement: un projecte de ciutat

La consolidació de la proposta va portar a un creixement molt ràpid en el número de participacions, de les 3.500 de la primera edició a les més de 12.000 a la quarta, amb una estabilització del creixement als 15.000 participants, un límit pel que feia també a la capacitat dels tallers.

Evolució de participants, nombre de tallers i d'entitats participants del *Barcelona Dibuixa*.

EDICIÓ	TALLERS	ESPAIS	PARTICIPANTS
BD 2010	13	7	3.500
BD 2011	19	13	6.500
BD 2012	19	12	9.500
BD 2013	25	14	9.500
BD 2014	24	14	10.500
BD 2015	22	15	13.000
BD 2016	20	14	16.000
BD 2017	23	15	12.320
BD 2018	41	25	22.700
BD 2019	48	38	18.882
BD 2020	37	29	2.592

Al 2018, l'Institut de Cultura de Barcelona va proposar al Museu Picasso fer créixer el projecte i ampliar-lo a altres barris, convertint-lo en un projecte de ciutat. El model de creixement que es va dissenyar va estar basat en la territorialitat com a eix: el format de "passeig" pel barri, creant uns circuits entre entitats properes, va adquirir un protagonisme en el seu creixement i va permetre estructurar-lo. Es van crear diverses zones a la ciutat, amb uns circuits entre les entitats socials i culturals on es proposaven també, a càrrec del festival, tallers de carrer en zones públiques, per tal d'articular els recorreguts.

Ja en la seva primera edició com a projecte de ciutat, es va plantejar la qüestió del nom. A Barcelona, el *Big Draw* havia adquirit una personalitat i un desenvolupament molt propis i personals i s'havia desvinculat plenament en format i continguts del projecte britànic original. També, es volia fugir dels

anglicismes i vincular plenament la proposta a la ciutat. Per tant, en aquesta primera edició del 2018 es va canviar el nom de *Big Draw. La festa del dibuix* per *Big Draw. Barcelona Dibuixa*, introduint un subtítol que a l'edició següent es va quedar ja com a protagonista.

L'evolució del *Barcelona Dibuixa* com a projecte de ciutat ha significat un replantejament a nivell d'estructura interna de projecte però també va estar un repte. El projecte s'ampliava a gairebé el doble de tallers, amb una multiplicat d'entitats que demanaven noves maneres d'interlocutar i de definir què era un "taller *Barcelona Dibuixa*" que tingués un sentit a la seva seu.

Figura 4. Taller de Jordi Colomer, Museu Picasso, *Barcelona Dibuixa* 2018.

Font: Museu Picasso. Foto: Catherine Gómez.

La voluntat de compartir els criteris de qualitat, originalitat i participació lliure que caracteritzava els tallers va comportar una tasca d'assessoria molt personalitzada a les entitats que hi participaven per primera vegada, amb més autonomia durant les següents. Vetllar per aquesta fidelitat a la proposta de taller d'autor amb el dibuix com a llenguatge universal essencial per a totes les edats va ser una prioritat.

El compromís de les entitats per tirar endavant el *Barcelona Dibuija* ha estat càlid i compromès, tant amb els principis de qualitat com amb la voluntat d'aportar propostes de dibuix vinculades als seus continguts, per a tots els públics. L'organització per zones urbanes va resultar encertada, i l'edició del 2019 va significar un creixement d'entitats i tallers.

Des de la seva transformació a *Barcelona Dibuija*, el festival s'ha enfrontat a condicions mediambientals adverses. El primer any, el 2018, les temperatures van caure sobtadament a 10° i va ploure intensament durant la major part de la jornada; el 2019, el festival va tenir lloc la setmana dels aldarulls i protestes per les sentències dels presos polítics catalans. En mig de la tensió existent, es va perdre al públic jove i adult, i les famílies van tenir una resposta més cauta.

Aquesta edició va fer palesa la tendència del festival cap a una majoria de públic infantil i familiar, reduint-se el públic jove i adult que el projecte havia tingut. Malgrat les dificultats, el *Barcelona Dibuija* 2019 va ser guanyador d'un premi ACCA d'Educació, reconeixement que va ser una gran satisfacció.

Participació en temps de pandèmia i reptes de futur

L'edició del 2020 va ser una edició planificada durant el confinament, quan no se sabia si hi hauria la possibilitat de realitzar-la físicament. Es va preveure la possibilitat que fos només telemàtica, deixant sempre oberta la possibilitat de que fos també presencial.

Com a esdeveniment telemàtic, es va demanar als talleristes que proposessin un taller que utilitzés materials que fos fàcil tenir a casa; i que enregistrassin, amb els seus mòbils, un tutorial de pocs minuts, explicant la seva proposta i mostrant com fer-la. La pàgina web es va adequar per que els participants poguessin penjar els seus dibuixos en línia.

En paral·lel, es va anar treballant en la definició de les característiques d'un taller presencial, tenint en compte les normatives sociosanitàries vigents: amb el ferm propòsit de no posar en risc a ningú, es volia donar l'opció, si el moment de la pandèmia ho permetia, de recuperar una certa normalitat a través del benestar que la cultura i la creativitat ens aporten.

Així doncs, el seguiment de l'evolució i l'aplicació de les normatives i recomanacions sociosanitàries vigents es va convertir en una nova prioritat. Es va dissenyar un protocol comú, que servís com a guia d'actuació a totes les entitats i a l'hora de garantia per al públic. Les disposicions definides llavors són força familiars en aquest moment, però al setembre de 2020 eren inexistents. La majoria de museus no havien reprès la realització d'activitats culturals (que més tard es van prohibir explícitament) i per tant no se sabia quines accions s'havien d'emprendre.

Es va seguir el model proposat poc abans per les Festes de la Mercè, de reserva gratuïta prèvia en línia, per franges horàries i amb aportació d'informació sobre els assistents per tal de poder localitzar-los si hi havia un brot en aquella franja. Així doncs, es modificaven alguns dels principis bàsics dels tallers BD com la participació oberta, sense horaris, per tal d'adaptar-los a la nova situació i possibilitar la participació.

També, el projecte s'enfrontava a una forta retallada econòmica i es va haver de reduir personal, demanar la reutilització de tallers existents per tal de reduir despesa i ajustar molt la quantitat de materials. Aquí cal agrair la tasca portada a terme per l'equip del projecte, els talleristes implicats, el personal de totes les institucions i les empreses col·laboradores.

El *Barcelona Dibuixa 2020* va ser una jornada emocionant i molt difícil. Era una primera activitat cultural participativa després d'un període molt peculiar i molt complex, tant pels participants com per les entitats organitzadores. Es respirava agraïment i satisfacció per realitzar una activitat "normalitzadora", de participar del benestar que aporta la cultura i la creativitat, de recuperar el carrer i la possibilitat de passejar. Des de l'organització es vivia l'acollida dels assistents amb una barreja d'alegria però també de tensió, intentant evitar qualsevol situació que els posés en risc. L'esdeveniment va ser un èxit en el sentit també de que es va demostrar que la cultura és segura, i que fins i tot en les circumstàncies més complexes, hi ha mecanismes per tirar-la endavant.

**Figura 5. Taller de Berta Ayuso, La Farinera del Clot, *Barcelona Dibuixa* 2020.
Font: Museu Picasso. Foto: Catherine Gómez.**

Però també, aquell mateix matí, es reunia en sessió extraordinària el consell de ministres i decretaven l'estat d'alarma, toc de queda inclòs, a l'estat espanyol. Si normalment l'absentisme en activitats gratuïtes ja és alt, en aquelles circumstàncies excepcionals, encara ho va ser més, del 55% com a mitja per a tot l'esdeveniment.

En alguns punts on ja hi ha una llarga tradició de *Barcelona Dibuixa*, l'absentisme es va poder contrarestar amb visitants que, seguint l'experiència d'altres anys, venien als tallers. Malgrat tenir totes les places reservades al 100% amb antelació, en espais on no hi havia tanta tradició de participació al festival, els tallers es van ressentir per aquest elevat absentisme i van tenir una ocupació molt baixa. És a dir, de les poques places disponibles, encara se'n van ocupar menys.

Un altre aspecte positiu va ser veure que, en mig de la situació de pandèmia, el projecte podia créixer. El 2020 va presentar la novetat d'un programa d'apropament a les escoles, el *Barcelona Dibuixa.edu*: una proposta per fomentar el dibuix de manera transversal a l'escola, amb propostes de com

usar-lo per una diversitat d'aprenentatges, amb la celebració d'una setmana del *Barcelona Dibuixa* a les escoles i unes sessions de seminari formatives.

Actualment, el *Barcelona Dibuixa* s'enfronta a nous reptes; en una situació econòmica restringida, la propera edició 2021 presenta encara limitacions i incerteses. Les entitats estan definint si hi podran participar, cal determinar quins protocols de seguretat se seguiran, quins aforaments podrem acollir i no se sap si es podrà recuperar el format de taller obert o caldrà mantenir les reserves prèvies.

I com a últim repte a destacar, el projecte necessita trobar fórmules per recuperar una diversitat de públics, tant a nivell demogràfic com d'inclusió cultural. En un treball de renovació del format, aquest any s'ha introduït un lema a seguir per a tots els tallers, un eix de continguts estructurador: "Menja't el món". El lema té la doble funció de vincular el *Barcelona Dibuixa* a un altre projecte de ciutat, la capitalitat de Barcelona en l'alimentació sostenible al 2021, i és també una veu d'ànims per recuperar una relació oberta amb el nostre entorn després dels temps de restriccions causades per la pandèmia.

En conclusió, podem afirmar que, malgrat la seva consolidació, el projecte està en evolució i revisió constant, amb la voluntat de fer-lo créixer per oferir experiències creatives de qualitat a tots els públics de la ciutat.

Figura 6. Equip *Barcelona Dibuixa* 2018, al taller de Jara Llagostera.

Font: Museu Picasso. Foto: Catherine Gómez.

Bibliografia

- Dewey, John. 1997. *Experience and Education*. New York: Simon & Schuster Touchstone. (Obra original publicada el 1938).
- Guillén, Jesús C. 2017. “¿Por qué el cerebro necesita emocionarse para aprender?” *Niuco*, 4 abril, 2017. <https://niuco.es/2017/04/04/por-que-el-cerebro-necesita-emocionarse-para-aprender/>
- Jové, Glòria. 2017. *Maestras contemporáneas*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.
- Murray, Catherine. 2005. “3. Cultural Participation. A Fuzzy Cultural Policy Paradigm”. *Accounting for Culture: Thinking Through Cultural Citizenship*. Les Presses de l'Université d'Ottawa | University of Ottawa Press. <http://books.openedition.org/uop/2397>.

